

UDK 808.62

Izvorni znanstveni rad

Primljen: studeni 1997.

Prihvaćen za tisak: 30. lipnja 1998.

Ankica Čilaš i Mijo Lončarić

O GOVORU PEROJA

U radu se iznosi fonološki opis i glavne značajke morfološkog sustava perojskoga govora te se donose neke leksičke osobitosti.

Selo Peroj u jugozapadnoj Istri i danas čuva štokavski ijekavski crmnički govor, koji pripada cetinjskoj podgrupi zetsko-sjениčke grupe govora.¹ Opis se temelji na Upitniku za Srpskohrvatski dijalektološki atlas, prema kojemu je perojski govor istražio dr. Dalibor Brozović godine 1965.² U doba istraživanja govora u Peroju je živjelo 300-tinjak ljudi, kojima je privredni i administrativni centar bila Pula. Djeca u školu te odrasli na posao uglavnom su odlazili u Fažanu.

---

¹ Prema podjeli dr. Branka Miletića iznesenoj u Srpskome dijalektološkom zborniku, Beograd 1940.

² Autori nisu raspolagali neobjavljenom građom profesora Josipa Ribarića, koji je desetljećima istraživao perojski dijalekt, osim njegovim Izvještajem o proučavanju "Perojskoga govora" na poluotoku Istri.

Perojski se govor od ostalih istarskih štokavskih govora, među ostalim, razlikuje po refleksu jata.³ Kratki se jat reflektirao kao *je*: *pjesma, živjet, cjedito, mjera, dubjet, mjeseć*. Dugi se jat odrazio kao trofonemski slijed *iie*: *tijelo, brijest, riječ, vijenac, pjesak, scjedit, gnijezdo, umrijet*. Ispred kratkog jata jotiraju također /d/ i /s/: *mežd, nežela, ževōika, žever, sežet, seme, seč*.

Posebosti s jatom - ikavizmi: *lišniak, time*
- ekavizmi: *zenica*.

1. Samoglasnički sustav

1.1. Inventar

i	ū	i	u
ē	ō	e	o
8		ḡ	ḡ
	ā		a

Funkciju silabema imaju također /r̄/ i /r̄/.

1.2. Realizacija

Dugi samoglasnik *ā* često se ostvaruje zatvorenije, kao *ā* (*glāva, znāmo, spāva, stāt, pās*).

Samoglasnik *ō* uz nazale se ostvaruje kao *ō*, ali je moguće da se ostvari i nezatvoreno (*mōst, nōžice*). Kad je *o* uz nazal nenaglašen, onda se realizira zatvoreno, kad je naglašen, može se ostvariti i zatvoreno i nezatvoreno (*nōv, ōni, kōn, ōnda*).

1.3. Distribucija

Dugi samoglasnik *ā* dolazi samo u genitivu množine na *-āx* (*nogāx, ženāx*).

³ U radu se u fonološkoj transkripciji primjeri donose prema transkripciji prihvaćenoj za Hrvatski dijalektološki atlas, a u fonetskoj prema zapisu istraživača.

Kratki samoglasnik *a* javlja se kao nastavak u radnom pridjevu muškog roda (*ufatija, staviija*) i u N jd. m. r. neodređenoga vida pridjeva (*debeija, cija, vešeija*).

Ostali samoglasnici mogu biti na svim mjestima u riječi i u svim prozodijskim uvjetima, osim uz silabeme *ř* i *r*.

Dugi slogovi:

- ī* *līce, zapišiva, pīsahe, famīliia, strīci, pīr*
ē *grēda, tapēd 'sag', trēsena, pulēnta, grēdeļ*
ū *kažūn 'koliba, svinjac', vūkla, vūk, dūb 'hrast', ščapūn 'karanfil'*
ō *gnōi, iōče, kōst, dōč, kōci 'kolci', fōra 'van, vani', sō; nōš, mustačōn 'brko', nōž, nōč, mōre*
ā *nokātax, nogāx, ženāx, ležāx*
ā *fāla, krāi, vāl, xlādna*
ř *křv, cřv, tvřd, čvřst, cřna*

Kratki slogovi:

- i* *čir, time, jezīk, sīsat, sīnovi, čīsta, dīm*
e *kalcēta 'čarapa', žēp, tēmeļ, postēļa, mētla, trpēza, tēza 'štala'*
u *krūx, cūkax, mūfa 'plijesan', būxa*
o *mōzax, mōgu, ōko, nōsi, kōsa, zglōb, nōga; ōn, ōni, ōnda, dōma, ōnūki*
a *mōzax, otāc, snāxa, kolāc, nāčve, nokātax, prāskvax*
a *pāmet, rāme, māter, māčexa, stār*
a *ufatija, staviija, cija, debeija*
r *přsi, přst, břdo, vřx, křst*

1.4. Podrijetlo samoglasnika

Samoglasnici *ī i ē e ā a ō o ū u* kontinuantne su odgovarajućih samoglasnika u ishodišnom sustavu. Osim toga:

- o* < *və* *onūki, preonūk*
a < *ə* *mōzax, otāc, snāxa, ogān, kolāc, nāčve, pāpar, sa, vāzda*
ā < *ē* *ženāx, ležāx*
a < *ē* *orāx*
a < *l* *ufatija, staviija*
ū < *ī* *svūka, vūk*

- < $\bar{o}$ *rúkaḡ, múž*
 u < $\varnothing$ *želúdaḡ, želúd* "žir"
 < $\bar{l}$ *pún, súza*
 < *və*   *učér*

2. Suglasnički sustav

2.1. Inventar

<i>Opstruenti</i>				<i>Sonanti</i>		
p	b	f		v		m
t	d			l	r	n
c	ʒ	s	z	j	ɭ	ń
č	ž	š	ž			
k	g	x				

Fonem /x/ ima vrijednost [x], npr. *úxo, pázuxa, grexóta*.

2.2. Realizacija

U perojskom govoru postoji jedan par palatalnih afrikata sa srednjom artikulacijskom vrijednošću, - **č**: *čír, čelo, dōč* i **ž**: *ževōjka, žép*. I šuštavi frikativi ostvaruju se mekše: **š, ž**, npr. *úši, ščér* 'kći', *kóža*.

2.3. Distribucija

2.3.1. Zamjenjivanje i premetanje suglasnika u skupovima

<i>zv</i>	>	<i>sv</i>	<i>sviždíte</i>
<i>zɭ</i>	>	<i>žɭ</i>	<i>ižlúbe</i>
<i>sɭ</i>	>	<i>šɭ</i>	<i>šléme</i>
<i>vr</i>	>	<i>sr</i>	<i>srābác</i>
<i>vk</i>	>	<i>kv</i>	<i>kolíjekvaḡ</i>
<i>sk</i>	>	<i>šk</i>	<i>oškúša</i> 'oskoruša'
<i>dl</i>	>	<i>gl</i>	<i>glíeto</i>
<i>pk</i>	>	<i>tk</i>	<i>klútko</i>
<i>mn</i>	>	<i>vn</i>	<i>gúvno</i>
<i>mt</i>	>	<i>nt</i>	<i>pántin</i>
<i>vɭ</i>	>	<i>bɭ</i>	<i>u dǐbɭi</i>

ht > *st* *stȳa* 'htio'
št > *st* *vjest*
sn > *šn* *šesnaest*
kć (preko *hc*) > *šč* u *ščer*

2.3.2. Ispadanje suglasnika

dn > *n* u *páne*
svr > *sr* *sŕbi*
stn > *sn* *másna*
stl > *sl* *rásla*
gv > *g* *góžže*
tstv > *stv* *bogástvo*
stk > *sk* *skló* 'staklo'
pč > *č* *čele*
-žd > *-ž* *dáž*
mrtv > *mrt* *mŕtač*
kš > *š* u *láši*
pš > *š* u *leši*
kt > *k* u *ńeko, kó*
kv > *k* u *kóčka*
r > *ø* u *kompír*
v > *ø* u *óže* 'ovdje'

2.3.3. Umetanje suglasnika

zr > *zdr* *zdrȳa* 'zreo'

2.3.4. U svezi prijedloga *s* i instrumentala ličnih zamjenica *ón, óna, óno, óni, óne, óna* dolazi do jednačenja po mjestu tvorbe pa se ostvaruje *š* (*šńón, šńíma*).

2.4. Podrijetlo suglasnika

Suglasnici *v, l, j, r, ĺ, m, n, ņ, p, t, c, k, b, d, g, f, s, h, z*, kontinuantne su odgovarajućih suglasnika u ishodišnom sustavu. Osim toga:

<i>f</i>	<	<i>hv</i>	<i>ufatija, fāla</i>
	<	<i>pɔv</i>	<i>ufāt se</i>
	<		u posuđenicama <i>fōra, fēca, fēta, mūfa, fřmentūn</i>
<i>v</i>	<	<i>m</i>	u skupu <i>mn</i> , npr. <i>gūvno, osavnāist</i>
<i>l</i>	<	<i>laj</i>	<i>zeļe</i>
<i>r</i>	<	<i>rʼ</i>	<i>mōre</i>
	<	<i>v</i>	u <i>srāčka</i> 'svraka'
<i>n</i>	<	<i>k</i>	u <i>pāun</i> 'pauk'
	<	<i>ñ</i>	u <i>žřvan</i>
	<	<i>v</i>	u <i>angūšt</i>
	<	<i>m</i>	u nastavcima, u finalnoj poziciji, npr. <i>zēcon, rukōn, vīdin</i>
<i>ñ</i>	<		u posuđenicama, npr. <i>kuñāda</i>
<i>p</i>	<	<i>f</i>	u posuđenicama, npr. <i>prīgat</i> 'pržiti'
	<	<i>b</i>	<i>prāskvax</i>
<i>b</i>	<		u posuđenicama, npr. <i>botūn</i> 'puce', <i>bulpīna</i> 'lisica'
	<	<i>v</i>	<i>dřbli</i>
<i>d</i>	<	∅	<i>ždrāka, zdrēt</i>
<i>c</i>	<		u posuđenicama, npr. <i>kalcēta</i> 'čarapa', <i>cūkqr</i> 'šećer'
<i>s</i>	<	<i>z</i>	u skupu <i>sv</i> u <i>svizdāte</i>
	<	<i>v</i>	u <i>srābac</i>
	<	<i>š</i>	u skupu <i>št</i> u <i>vjēst</i>
<i>z</i>	<	<i>ž</i>	<i>stōzqr</i>
<i>č</i>	<	<i>č</i>	<i>čir, čēlo,</i>
	<	<i>tʼ</i>	<i>kuća</i>
	<	<i>cj</i>	<i>čista</i> 'cesta'
	<	<i>tj</i>	<i>brāčama, proļeče</i>
	<		<i>k(t)-je plēče</i>
<i>š</i>	<	<i>š</i>	<i>šeždesēt</i>
	<	<i>sj</i>	(<i>j</i> u skupu <i>je</i> od <i>ê</i>) <i>šēme, gūšenica, šekira, šušēda, bešēda,</i>
	<		u skupu <i>šč</i> u <i>ščēr</i> 'kći', <i>púščēn, púščaju</i>

<	s	<i>škrbít, ošúšít, oškuša</i> 'oskoruša', <i>šušéda</i>
<		u posuđenicama, npr. <i>štúmik</i> 'želudac', <i>šetemána</i> 'tjedan'
ž	< ž	<i>kóža, živjéli</i>
	< z	<i>ižlúbe, ždráka</i> 'zraka', <i>šeždesét</i>
	<	u posuđenicama, npr. <i>režentát</i> 'ispirati', <i>kužína</i> 'kuhinja'
g	< d	u skupu <i>gl</i> < <i>dl</i> , npr. <i>glújeto</i>
ž	< z	<i>téza</i> 'štala'
	< z	u skupu <i>zg</i> < <i>zg</i> u <i>mózga</i>
ž	< d'	<i>mežica, góspoža</i>
	< daj	<i>ležáx, róžak</i>
	< dj	(j u je od é) <i>vižet, šežét</i>
	<	u posuđenicama, npr. <i>ánžel, leturžúia</i>
x	< ɸ	G mn., npr. <i>zúbax</i> ,
	< k	u <i>štáxor</i>

3. Prozodija

3.1. Inventar

Fonološki su relevantni samo kvantiteta te mjesto naglasaka. Stoga se u inventaru prozodema pojavljuju samo dva akcenta, "dugi" i "kratki", te prednaglasna dužina (*razgovárát, ošúšít*).

3.2. Realizacija

Oba se akcenta redovito ostvaruju silazno.

3.3. Distribucija

Kratki i dugi naglasak mogu se ostvariti na svakom slogu u riječi, osim na otvorenoj ulitimi: *séstra, žena, pámet, ošúšít, šaptála, kobasíca, líce, tapéd, kužína, grédeļ, jěž, mustačón, ščerón*.

3.4. Podrijetlo naglasaka

Prozodijska svojstva izvode se iz staroštokavskoga dvoakcentnog sustava.

4. O oblicima

Imenice

Imenice muškoga i srednjega roda na suglasnik u I jd. imaju nastavak **-on** (*zúbon, vózon; úlon, ímenon*), no palatalne osnove mogu imati dvojak nastavak: **-on** ili **-en** (*múžon/múžen, mišon/mišen, kónon/kónen*).

Imenice ženskoga roda i- i a-deklinacije u I jd. imaju nastavak **-on**: *s krvón, s kóščon, rukón, máščon*.

U N mn. imenice muškoga roda, i jednosložne i višesložne, imaju samo kratku množinu s nastavkom **-i** (*zéci, nósi, stríci, zídi*). Iznimka su imenice *ócovi* i *sínovi*, koja se pojavljuje uz *síni*.

U N mn. ukinuta je alternacija velarnih glasova **k g h** sa **c z s**, tj. ukinuti su rezultati II. palatalizacije (*bubrégi, onúki*).

U G mn. im. nastavak je **-ax** (*zúbax, jezíkax, pipilíčax; rébrax, písmax; rukáx, ženáx*). Nastavak **-ix** katkad imaju neke imenice muškog roda (*lúdax/ludíx, sínax/siníx*) i redovito imenice ženskog roda i-deklinacije (*kóstix*).

Imenice *mati* i *kíi* (stara r-promjena) djelomično su se priklonile a-deklinaciji, a djelomice i-deklinaciji. Tako u N jd. glase *máter* i *ščér*, dakle imaju nulti morfem, no u G jd. imaju nastavak **-e** poput tipa *glava*. U A jd. imenica *máter* ima nastavak **-u** (*máteru*), za razliku od imenice *ščér* kojoj je, kao i imenicama i-deklinacije, A jednak N.

Izjednačeni su nastavci za dativ, lokativ i instrumental množine

imenica. Imenice muškoga i srednjeg roda te i-dekl. ženskog roda u tim padežima imaju nastavak **-ima** (*sínima, mustáčima, rébrima, pólima, kóstima, riječima*). Imenice ženskoga roda a-deklinacije imaju nastavak **-ama** (*nógama*).

Pridjevi

Samo u N jd. čuva se opreka između neodređenoga i određenoga vida pridjeva: *īāk - īāki; sūx - sūxi*.

U pozitivu u muškom rodu zijev se uklanja umetanjem *-ī-*: *čīā, debēīā*.

Nema neodređenog oblika pridjeva *vēīi*, nego postoji samo određeni oblik (to je i N jd. m. r. i N mn. m. r.).

Komparacija pridjeva

Pridjevi 'lijep', 'mek' i 'lak' imaju u komparativu nastavak *-ši*, ali ispadaju konsonanti koji u pozitivu zatvaraju osnovu. Stoga prema 'lijep' imamo *lēši*, prema *lāk - lāši*, a prema *mēk - mēši*.

Jednosložni pridjevi s kratkim akcentom imaju komp. na *-īī*, npr. *sláb → slabīī, stár → starīī*.

U komparativu pridjeva *visók* ostaje sufiks-*ok* iz pozitivna: *visokīī*.

Ostali dvosložni pridjevi u građi na *-ok* i *-ak* odbacuju u komparativu te sufikse, a imaju nastavak *-ji* s jotiranjem osnove: *dibóka - dibļa, sládak - sláži, krátak - kráči*.

Pridjev *nóv* u komparativu ima nastavak *-ji* s epentetskim *-l-*, *nouľi*.

U komparativu pridjeva *sūx - suxľi* riječ je o analoškom prijenosu prema pridjevu *nóv*.

Jednosložni pridjevi s dugim osnovnim vokalom imaju u komparativu nastavak *-ji*. Pritom se naglasak krati i osnova jotira: *tvřd - tvřži, čvřst - čvřšči*.

Komparativ pridjeva *dóbar* jest *bóli*, a pridjeva *vēīi* glasi *viši*.

Zamjenice

U dativu i lokativu lične zamjenice *īā* i *tī* imaju nastavak *-e* (*méne, tébe*), jednak genitivu.

Imenička zamjenica za osobu 'tko' i sve njezine složenice izgubile su /t/: *kó, néko, nīko*. Instrumental je dvojak: *s kīn* i *s kījen*.

Pokazna zamjenica m. r. jd. za objekt blizu govornika glasi *ouť*,

analogno tome je *tí* (=taj) i *oní* (=onaj). U instrumentalu se pojavljuju dva oblika: *s tîn* i *s tîjen*.

Neodređena zamjenica 'tkogod' u perojskom se govoru javlja kao *kogóž*.

Imenička zamjenica za neživo *štó* u genitivu glasi *česa*.

Upitno-odnosna zamjenica 'čiji' u perojskom govoru glasi *čí* ili *česov*, s tim da ova druga uz 'čiji' ima i značenjsku nijansu zamjenice 'kakav'.

Posvojne zamjenice u genitivu množine imaju nastavak **-ijux**, npr. *mójiijux*.

Zamjenički pridjev 'sav' u muškom je rodu *vás*.

Brojevi

Broj *jedan* i složenice pojavljuju se bez protetskoga /j/: *édan*, *édna*, *edánáist*.

Brojni pridjevi imaju nastavak **-ero** (*pétero*), a brojne imenice **-erica** (*petérica*).

Prilozi

Komparativ priloga *břzo* tvori se nastavkom **-ije** koji se dodaje na stariju komparativnu osnovu *břžije*. Komparativ od *rádo* jest *ráže*.

Glagoli

Infinitiv je uvijek bez **-i** u nastavku: *šaptát*, *okopavát*, *puščát*. Glagol *idem* nema infinitiva.

Prezentski nastavci u 1. licu jednine završavaju sa **-n** (<**-m**). Glagol 'moći' prilagodio se dominantnoj prezentskoj paradigmi pa 1. lice jednine ima nastavak **-en** (*móžen*), a alomorf *mož-* ostaje i u 3. l. množine: *móžu*.

U 3. licu množine glagoli četvrtog razreda prve vrste preuzeli su dominantnu palatalnu prezentsku osnovu (*šíječu*).

U perojskom govoru nema priloga prošlog, imperfekta i aorista osim aorista glagola *biti* koji služi za tvorbu pogodbenog načina (*bin*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bite*, *bi*).

Futur prvi tvori se od nenaglašenog oblika prezenta glagola *htjeti* i infinitiva.

Glagoli četvrtoga razreda prve vrste izjednačili su **imperativnu** osnovu s prezentskom osnovom pa imperativ glasi *strži, pečite*.

U muškom rodu jednine **pridjeva radnog** drugi vokal otpada (*uzeo > úze, digao > digá, išao > išá6, bacao > bacá6, pao > pá6*), osim iza **-i-**, gdje se pak ispred nastavka **-a**, dobivenog od **-l**, umeće **-i-** (*vidil > vidia > vidíja čul > čua > čúja; ufatíja, udríja*).

Za uklanjanje hijata između osnove i nastavka **pridjeva trpnog** kod glagola prve vrste sedmog razreda umeće se **-i-**: *sakríjen, prolijeña, dobijén*.

5. Leksik

U perojskom je govoru mnogo romanizama, ponajprije talijanizama, koji su prodrli u mnoga leksička područja, npr: *mustáči* 'brkovi', *štúmik* 'želudac', *kuñáda* 'šurjakinja', *veštít* 'odijelo', *botún* 'puce', *kótula* 'suknja', *kantún* 'ugao', 'kut', *balkún* 'prozor', *komín* 'dimnjak', *lencún* 'plahta', *škováce* 'smeće', *fóra* 'van', 'vani', *kužína* 'kuhinja', *pírun* 'vilica', *piját* 'tanjur', *féta* 'komad', *cúkar* 'šećer', *marénda* 'doručak', *užánca* 'užina', *fjmentún* 'kukuruz', *béštija* 'zvijer', *bulpína* 'lisica', *armelín* 'marelica', *šetemána* 'tjedan', *bandíjera* 'zastava', *nevúdo* 'sestrić', 'sinovac', *nevúda* 'sestričina'.

Čuvaju se riječi kojima se iskazuju porodični odnosi, tj. nije došlo do izjednačavanja semantema kao u nekim drugim područjima. Uz *otác, máter, dižete, síni, ščer, žéd, onúki, máčexa, stríci, újac, téče, préžed, preonúk, múž, žena, ževóika*, također i *žéver, snáxa, svékar, tást, záva, étrva, pašína* 'pašanac'.

Još jedno rječničko područje dobro čuva riječi donesene iz Crne Gore. Naime, u vokabularu vezanom za crkvu otkriva se pripadnost Perojaca istočnokršćanskoj konfesiji: *křst, manastír, leturžíja, Voskrsénije*, no ipak kažu *křščán*, a ne *hriščanin*.

* * *

U ovom su radu izneseni fonološki opis i glavne značajke morfološkog sustava perojskoga govora te su donesene neke leksičke osobitosti. Detaljno istraživanje o vremenu i prilikama dolaska Crnogoraca

u Istru te o jezičnom utjecaju drugih govora na perojski i, eventualno, perojskom utjecaju na druge govore, tek predstoji.

LITERATURA

- Dalibor Brozović, Uпитnik za srpskohrvatski dijalektološki atlas - Peroj, 1965.
- Ribarić, J. 1953: Izvještaj o proučavanju "Perojskoga govora" na poluotoku Istri, *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godine 1949-1950*, knjiga 57, JAZU, Zagreb, str. 249-255.
- Miletić, B. 1940: *Crminički govor*, Srpski dijalektološki zbornik, knjiga 9, Srpska kraljevska akademija, Beograd.
- Peco, A. 1989: *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Naučna knjiga, Beograd.
- Ivić, P., glavni redaktor. 1981: *Fonološki opisi srpskohrvatskih / hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knjiga LV, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 9, Sarajevo.

ON THE SPEECH OF PEROJ

Summary

The phonological system of the speech of Peroj is described. The authors give the vowel, consonantal and prosodic inventory, stress the peculiarities of realization, describe the features of distribution of these inventories and show the origin of phonemes and accentuation. After that, the main characteristics of the morphological system as well as some lexical traits are given.

key words: ijekavian, Istra, Peroj, phonology, štokavian

ključne riječi: fonologija, ijekavica, Istra, Peroj, štokavština